

נקודת מבט לשכבה הבוגרת

"הכל צפוי והרשות נתונה" - האמנם?

כל הפעילות הזו בנוי ממתודה של **חשיבה משותפת + דיון בשאלה**. במהלך הפעילות אנחנו מתנסים ביחד עם השכבה שלנו בדף מדרש הבנוי מקטעים מן המקורות ומהספורות המודרנית במטרה לעסוק ולברר את שאלת הבחירה.

השאלה המנחה אותנו בדף מדרש זה היא שאלת הבחירה של כל אחד מאיתנו כבני אדם איפה עובר הגבול בין "הכל צפוי" – חיינו צפויים וידועים מראש, ובין "הרשות נתונה" – יש זכות לכל אדם לבחור את דרכו ומעשיו.

בקטעים הבאים ננסה להכיר ולהעשיר השקפות שונות ביהדות הנוגעות לשאלת הבחירה האנושית – ובפרט על שאלת הבחירה שלנו להיות יהודים והנגזרות הנובעות מכך.

הערה למדריכה: ניתן לשלוח לחניכים.ות את כל הדף או לשלוח בכל פעם חלק אחר וקיים עליו שיח. ניתן כמובן גם לעשות את הדיון עם חלק מהקטעים ולא עם כולם.

זמן: 40 דקות | נספחים: דף הלימוד | ציוד: אין

דף לימוד - "הכל צפוי והרשות נתונה" (מסכת אבות, ג', ט"ו)

השאלה המנחה אותנו בדף מדרש זה היא שאלת הבחירה של כל אחד מאיתנו כבני אדם איפה עובר הגבול בין "הכל צפוי" – חיינו צפויים וידועים מראש, ובין "הרשות נתונה" – יש זכות לכל אדם לבחור את דרכו ומעשיו.

בקטעים הבאים ננסה להכיר ולהעשיר השקפות שונות ביהדות הנוגעות לשאלת הבחירה האנושית – ובפרט על שאלת הבחירה שלנו להיות יהודים והגזרות הנובעות מכך.

הכל צפוי

אין אדם נוקף אצבעו...

אמר ר' חנינא, אין אדם נוקף אצבעו מלמטה אלא אם כן מכריזין עליו מלמעלה.
(תלמוד בבלי, מסכת חולין דף ז עמוד ב)

- מה ר' חנינא אומר על יכולת הבחירה של האדם? איזו מסקנה מוסרית ניתן להבין מכך?
- כיצד לדעתכם נקבעים מעשי האדם? מה נקבע לפי אישיותו של האדם ומה לפי הסביבה והחברה?

משל האבן

אבן מקבלת תנועה מסיבה חיצונית, הדוחפת אותה, --- תנועה שמכוחה היא תוסיף לנוע בהכרח גם אחר כך. --- האבן בתנועה היא מוכרחה. האמור כאן באבן, אמור גם בכל מה שנמצא ואין הבדל כמה מורכב הוא! ועכשיו, שער נא בנפשך שהאבן חושבת בשעה שהיא ממשיכה לנוע. מאמינה שהיא בת חורין גמורה ושהיא מתמידה בתנועתה רק משום שהיא רוצה בכך, ולא משום סיבה אחרת.

והוא הדין באותה חירות של בני האדם, שהכל מתפארים בקניינה, ובאמת כל כולה אינה אלא בכך שבני אדם יודעים את שאיפתם אבל אינם מכירים את הסיבות שמכוחן הם נכרעים (מופעלים). כך מאמין התינוק שהוא מתאוה בחירות לחלב, הנער מאמין שהוא בן חורין כשהוא שואף נקם בשעת כעסו, והפחדן- שהוא רוצה לברוח.
(ברוך שפינזה בתוך: שמואל הוגו ברגמן, תולדות הפילוסופיה החדשה)

- שפינזה משווה את האדם לאבן. במה הם דומים? במה הם שונים?
- האם אתם מקבלים את דבריו של שפינזה בדבר האשליה שבבחירה החופשית? כיצד הייתם עונים לו?

והרשות נתונה

רשות לכל אדם נתונה - אם רצה להטות עצמו לדרך טובה ולהיות צדיק הרשות בידו, ואם רצה להטות עצמו לדרך רעה ולהיות רשע הרשות בידו. (...) אל יעבור במחשבתך דבר זה שאומרים טפשי אומות העולם ורוב גולמי בני ישראל שהקב"ה גזר על האדם מתחילת ברייתו להיות צדיק או רשע, אין הדבר כן אלא כל אדם ראוי לו להיות צדיק כמשה רבינו או רשע כירבעם או חכם או סכל או רחמן או אכזרי או פילי (=קמצן) או שוע (=עשיר ונדיב)

וכן שאר כל הדעות, ואין לו מי שיכַפֶּהוּ (=יכריח אותו) ולא גזר עליו ולא מי שמושכו לאחד משני הדרכים אלא הוא מעצמו ומדעתו נוטה לאי זו דרך שירצה (...). אין הבורא גזר על האדם להיות טוב ולא להיות רע...
(רמב"ם, משנה תורה, הלכות תשובה, פרק ה')

- מהי ביקורתו של הרמב"ם על אלו הרואים את המציאות ככפויה על ידי הגורל?
- מדוע לדעתכם בחר הרמב"ם להציג את טענתו דרך התנהגויות חברתיות?
- כיצד דבריו מתיישבים עם התובנות מההדרכות במסע ומלמידות הלילה במסע?

כל אדם הוא חידוש שעדיין לא בא לעולם

עם כל אדם ואדם בא חידוש לעולם, משהו ראשון ויחיד שעוד לא היה כמותו. לפי תורת החסידות חייב כל אדם מישראל לידע ולכוון בדעתו שהוא יחיד בעולם בבחינתו, ועדיין לא היה בעולם כדומה לו. שאילו כבר היה כמותו בזה העולם שוב לא היה צורך בו שיבוא הוא לעולם. כל אדם בריאה חדשה הוא ועליו לתקן את מידתו בזה העולם. ובאמת, לפי שאין בני האדם נוהגים כן הם מעכבים את ביאת הגואל.

הדבר שהוא יחיד ומיוחד בכל אדם ואין כמותו בשום אדם אחר, אותו חייב האדם לפתח ולהביאו לכלל מעשה, ולא שיחזור על מה שכבר עשאו אדם אחר, ואפילו גדול שבגדולים. רבי שמחה בונם מפשיסחה אמר פעם בימי זקנותו, שעה שכבר היה סגי נהור (=עיוור): "לא הייתי רוצה להתחלף עם אברהם אבינו. שהרי מה יתרון לה' יתברך, שאברהם אבינו יהא כמותו של בונם הסומא ובונם הסומא יהא כמותו של אברהם אבינו?" ועוד מובהקים מאלה הדברים שאמר באותו עניין רבי זוסיא מהאניפולי, סמוך לפטירתו: "בעולם הבא לא ישאלוני: 'למה לא היית משה רבינו?' אלא ישאלוני: 'למה לא היית זוסיא'?"
(מרטין בובר, דרכו של אדם על פי תורת החסדות, פרק ב, ע"מ 15-16)

- מה דעתכם על גישתו של בובר? איפה זה פוגש אותנו כיהודים, כבני אדם?
- נסו לשוחח בהשראת הטקסט – אילו "תיקונים" אתם רוצים לערוך בעולם...

